

ЗЛОЧИННІСТЬ ПЕНІТЕНЦІАРНА – злочинність в установах виконання покарань, що розглядається як особливий вид суспільно небезпечної діяльності, який відбивається в соціально обумовленому відхиленні поведінки окремих засуджених від установлених законом норм. **З. п.** – негативне соціально-правове явище, що об'єднує сукупність кримінально карних діянь, пов'язаних із процесом виконання та відбування кримінальних покарань, має свої закономірності, кількісні та якісні характеристики й у зв'язку з цим вимагає специф. держ. і суспіль. антикримінальних заходів впливу. Термін для її позначення не має одностайного, чіткого тлумачення серед науковців. Одні вчені вважають (В. В. Голіна, В. П. Захаров, В. С. Емінов, О. Г. Колб, В. М. Кудрявцев, С. Ю. Лукашевич, С. М. Мирончук, Л. І. Міліщук, О. В. Старков), що під **З. п.** слід розуміти лише злочини, вчинені в місцях позбавлення волі особами, які відбувають там покарання. Інші стверджують (В. К. Грищук, О. М. Джужа, А. П. Закалюк), що цим терміном охоплюються всі злочини, що вчинюються в межах установ виконання покарань (тобто як засудженими, так і персоналом цих закладів).

Стосовно кількісно-якісного підходу, то його сутність полягає в тому, що злочинність в УВП розглядається як історично перехідне негативне соціальне явище, яке відображається у суспільно небезпечній поведінці окремих засуджених. Ця поведінка виходить за межі гуманістичної терпимості, порушує встановлені законом норми і являє собою систему у вигляді утворення внутр. єдності сукупності вчинених злочинів та властивостей осіб, які їх вчинили за певний час.

З. п. як особливий випадок (один із видів загальної злочинності) має свої специф. риси, що зумовлені її станом, місцем вчинення, особистісними якостями злочинця тощо.

З. п. слід розглянути в широкому та вузькому значеннях.

У широкому розумінні цим поняттям мають охоплюватися злочини, що вчиняються особами, які тримаються в місцях їх ізоляції від сусп-ва (у місцях позбавлення волі). Такими відповідно до чинного закон-ва України, є:

а) місця попереднього ув'язнення:

– ізолятори тимчасового тримання, СІЗО, гауптвахти, ДІЗО (ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення»);

б) органи й УВП:

– УВП (арештні дома, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії) (ч. 2 ст. 11 КВК України);

– СІЗО (ч. 3 ст. 18, ст. 89 КВК).

У більш вузькому, тобто такому, що найбільше вживається в науковій літературі, значенні **З. п.** розуміється як явище, що має місце серед засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі в УВП та СІЗО ДПтС України (ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»).

Отже, **З. п.** – це кількість зареєстрованих злочинів і засуджених, що їх учинили під час відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі в УВП та СІЗО.

Незважаючи на те, що персоналом УВП і СІЗО так само вчиняються злочини щодо засуджених, а також злочини, що посягають на інші об'єкти кримінально-правової охорони (установлений порядок виконання покарання, сферу службової діяльності правосуддя та ін.), у зміст поняття **З. п.** зазначених суб'єктів злочинів включати не можна внаслідок того, що:

1) **З. п.** передбачає оцінку злочинної діяльності як рецидивної та пов'язаної з учиненням нових злочинів особами, які мали попередню судимість чи притягалися до кримінальної відповідальності в межах строків, передбачених ст.ст. 49, 80, 89–91 КК України. Відповідно до правового статусу персоналу УВП, що визначений у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу», останній у випадку наявності судимості (тощо) на роботу в УВП прийнятий бути не може;

2) зміст деяких складів злочинів (втеча з місця позбавлення волі; злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи; дії, що дезорганізують

роботу виправних установ та ін.) передбачає наявність спеціального суб'єкта злочину – засудженого, до якого персонал УВП не належить.

У випадку співучасті в учиненні злочину суб'єктом цього злочину може бути і персонал УВП. По такому самому шляху йде судова практика з питань б-би з організованою злочинністю.

Особливістю злочинності в УВП є також її підвищена сусп. небезпека. Вона пов'язана з порушенням нормальної діяльності УВП, що формує у засуджених почуття недовіри до кримінально-виконавчої системи, персоналу колонії та незахищеності від осіб, які не припиняють злочинної діяльності.

Причини латентності **З. п.** криються в об'єктивній та суб'єктивній сферах діяльності злочинців і правоохоронців. Причинами її існування є: труднощі розкриття певних категорій злочинів; складність кваліфікації; прогалини в праві; недостатню кваліфікацію співробітників УВП; небажання розголосу інтимних сторін життя; малозначність шкоди; невпевненість у неминучості покарання злочинця; особливі взаємини зі злочинцем; боязнь погроз з боку злочинця; непристойна поведінка потерпілого; дефекти правосвідомості і т. п.

Серед причин, що детермінують **З. п.**, важливе місце посідають мотиви завоювання престижу, авторитету, лідерства, негативне ставлення до праці та усієї системи утримання, освітньої та виховної роботи, дотримання і підтримка норм кримінального середовища, її субкультури і т. д.

Серед найбільш розповсюджених пенітенціарних злочинів відокремлюють: 1) загальнокримінальні злочини, вчинені засудженими (злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, злочини проти власності та ін.); 2) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вчинені засудженими; 3) ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі; 4) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань:

5) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань; 6) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти.

Останніми роками у зв'язку з гуманізацією каральної практики склад засуджених у колоніях за своїми кримінально-правовими та морально-психологічними характеристиками істотно погіршився. Це зумовлено тим, що позбавлення волі призначалося судами особам, які найбільш соціально занедбані у морально-правовому плані, багаторазово судимі і т. д., що негативно позначилося на криміногенній ситуації в пенітенціарних установах.

О. М. Джуужа